

Міністерство освіти і науки
Херсонський державний університет
Факультет біології, географії і екології
Кафедра соціально-економічної географії

О. В. Машкова, О. О. Меркулова

ГЕОЕКОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ТУРИЗМУ

Методичні рекомендації до проведення практичних робіт
для студентів ОКР «бакалавр» напряму підготовки (спеціальності)
«Географія*» та «Туризм»

Херсон
2015

УДК 911:379.85:504:316.233

Геоекологічні основи туризму. Методичні рекомендації до проведення практичних робіт для студентів ОКР «бакалавр» напряму підготовки (спеціальності) «Географія*» та «Туризм».

Укладачі:

Машкова О. В. – к. геогр. н., доцент кафедри соціально-економічної географії.

Меркулова О. О. – асистент кафедри екології та географії.

Рецензенти:

Давидов О. В. – к. геогр. н., доцент, доцент кафедри екології та географії Херсонського державного університету;

Цуркан І. М. – к. філолог. н., доцент, доцент кафедри соціально-економічної географії Херсонського державного університету.

Обговорено на засіданні кафедри соціально-економічної географії
Протокол № 4 від 01.12.2014 р.

Розглянуто на засіданні навчально-методичної ради факультету біології,
географії і екології
Протокол №2 від 16.12.2014 р.

Схвалено науково-методичною радою ХДУ

Протокол № _____ від _____ 2014р.

Рекомендовано до друку Вченою радою ХДУ

Протокол № 5 від 22.12.2014 р.

ЗМІСТ

Вступ	4
<i>Заняття № 1</i>	6
Теоретичні основи екологічного туризму	
<i>Заняття № 2</i>	6
Міжнародний досвід організації екотуризму. Екологічний туризм у країнах світу	
<i>Заняття № 3</i>	7
Екологічний туризм: сучасні концепції менеджменту і маркетингу	
<i>Заняття № 4</i>	8
Природоохоронні об'єкти як ресурс екологічного туризму	
<i>Заняття № 5</i>	9
Види і форми прямого менеджменту в екотуризмі	
<i>Заняття № 6</i>	10
Екологічна освіта і виховання	
<i>Заняття № 7</i>	11
Туристичні походи і експедиції як форми непрямого екоменеджменту	
Додатки	
Додаток А. Веб-сторінки туристських клубів України	15
Додаток Б. Залікові питання з курсу «Геоєкологічні основи туризму»	16
Список використаних джерел	20

ВСТУП

Метою курсу є вивчення концепції екологічного туризму, а також територіальної організації природоохоронних об'єктів як основних ресурсів екотуризму.

Завдання:

- ознайомитися з термінологією екотуризму згідно вимог міжнародних конвенцій та рекомендацій Всесвітньої туристської організації, національних норм та законодавчих актів;

- освоїти історію розвитку екотуризму в Україні і світі;

- дослідити міжнародний досвід організації екотуризму;

- розглянути види і форми екотуризму;

- проаналізувати природоохоронні об'єкти як основний ресурс екологічного туризму;

- ознайомитися з різноманітними аспектами організації екотуризму – менеджментом, маркетингом тощо;

- узагальнити основні принципи екологічної освіти і виховання, набути практичних навичок з організації техніки безпеки під час екоподорожі;

- проаналізувати організацію екологічного туризму в Україні;

- навчитись оцінювати і мінімізувати негативні наслідки розвитку екологічного туризму.

В результаті вивчення даного курсу студент повинен

знати:

- термінологію екотуризму згідно вимог міжнародних конвенцій та рекомендацій Всесвітньої туристської організації, національних норм та законодавчих актів;

- історію розвитку екотуризму в Україні і світі;

- види і форми екотуризму;

- основні категорії природоохоронних об'єктів та вимоги до їх організації і функціонування;

- основні принципи екологічної освіти і виховання;
- територіальну організацію природоохоронних об'єктів України.

вміти:

- планувати і здійснювати основні заходи екоменеджменту і екомаркетингу для природоохоронних об'єктів України;
- організовувати різні форми екотуризму;
- застосовувати практичні навички з організації техніки безпеки під час екоподорожі;
- оцінювати і мінімізувати негативні наслідки розвитку екологічного туризму.

Для засвоєння курсу «Геоєкологічні основи туризму» студентам необхідно мати знання та навички з таких дисциплін:

- Основи туризму;
- Туристичні ресурси України;
- Рекреаційна географія;
- Географія міжнародного туризму.

Заняття № 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ

Мета: ознайомитися з термінологією екологічного туризму, розглянути історію розвитку екотуризму в Україні і світі.

Час: 2 години.

Запитання до семінару:

1. Співвідношення понять і термінів «екотуризм», «природний туризм», «зелений сільський туризм» «м'який туризм», «відповідальний туризм», «стійкий (сталий) туризм» тощо.
2. Основні принципи, функції та завдання екологічного туризму. Види екологічного туризму.
3. Історія розвитку екотуризму в світі.
4. Історія розвитку екотуризму в Україні.

Проект «Еконет». Сучасні школи скаутів в Україні.

Рекомендована література:

[13, 22, 27, 42-45, 48-49, 51, 66].

Заняття № 2

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКОТУРИЗМУ. ЕКОЛОГІЧНИЙ ТУРИЗМ У КРАЇНАХ СВІТУ

Мета: ознайомитися з міжнародним досвідом організації екотуризму, розвитком екологічного туризму в макрорегіонах світу.

Час: 4 години.

Запитання до семінару:

1. Міжнародний досвід організації екотуризму. Екологічні курорти і екологічні парки світу.
2. Міжнародні організації, програми, акції, спрямовані на розвиток екотуризму.
3. Екологічний туризм в Антарктиці.

Завдання 1. Ознайомитись із діяльністю Міжнародного товариства екотуризму (TIES – The international ecotourism society) на сайті <http://www.ecotourism.org> за наступними рубриками: 1) про нас; 2) учасники, 3) програми, 4) ресурси, 5) можливості для учасників, 6) новини, 7) умови участі, 8) для учасників. Номер варіанту для вибору рубрики співпадає із номером студента в журналі академічної групи.

Завдання 2. Ознайомитись із програмою «Agenda 21 for travel and tourism industry» (Порядок денний 21 для індустрії подорожей і туризму, 1996), коротко законспектувати основні положення даної програми.

Завдання 3. Підготувати повідомлення про розвиток екологічного туризму в макрорегіонах світу: 1) екологічний туризм у Європейському туристичному макрорегіоні; 2) екологічний туризм у країнах Азійсько-Тихоокеанського макрорегіону; 3) екологічний туризм у країнах Америки; 4) екологічний туризм у Близькосхідному макрорегіоні; 5) екологічний туризм у країнах Африки. Номер варіанту для вибору макрорегіону співпадає із номером студента в журналі академічної групи.

Рекомендована література:

[8-9, 25, 29, 58, 66, 70].

Заняття № 3

ЕКОЛОГІЧНИЙ ТУРИЗМ: СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ МЕНЕДЖМЕНТУ І МАРКЕТИНГУ

Мета: розглянути основні концепції менеджменту і маркетингу екотуризму.

Час: 2 години.

Запитання до семінару:

1. Негативний вплив туризму на природні комплекси. Рекреаційна дигресія.
2. Науково-методичні основи менеджменту екологічного туризму.

Основні види і форми екологічного менеджменту.

3. Екологічний менеджмент в Україні: недоліки і перспективи. Інноваційні основи менеджменту екологічного туризму. Розробка територіальної організаційної стратегії, спрямованої на розвиток індустрії екотуризму.

4. Державна політика в галузі створення нормативно-правової бази в галузі екотуризму.

5. Теоретико-методологічні та практичні засади екологічного геомаркетингу.

Рекомендована література:

[13, 45, 65-68].

Заняття № 4

ПРИРОДООХОРОННІ ОБ'ЄКТИ ЯК РЕСУРС ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ

Мета: ознайомитись із структурою і розглянути основні категорії природно-заповідного фонду України, Херсонської області.

Час: 6 годин.

Запитання до семінару:

1. Структура природно-заповідного фонду (ПЗФ) України.
2. Біосферні заповідники Херсонської області.
3. Національні природні парки Херсонщини.
4. Заказники Херсонської області.
5. Пам'ятки природи Херсонщини.
6. Дендрологічні парки і парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва Херсонської області.
7. Заповідні урочища Херсонщини.

Завдання 1. Ознайомитись із структурою природно-заповідного фонду Херсонської області, скласти таблицю 1, в якій згрупувати об'єкти ПЗФ по районам області.

Таблиця 1

Природно-заповідний фонд Херсонської області

Категорія ПЗФ	Назва об'єкту	Місце розташування (район, населений пункт)	Характеристика

Завдання 2. Зробити порівняльний аналіз природно-заповідного фонду Херсонської області і України за наступним планом: наявність категорій ПЗФ (всього їх 11), відсоток об'єктів ПЗФ Херсонщини від загальної кількості об'єктів ПЗФ України і по кожній категорії окремо, відсоток заповідності Херсонської області і України.

Рекомендована література:

[2-3, 16-18, 26, 37, 56, 66].

Заняття № 5

ВИДИ І ФОРМИ ПРЯМОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В ЕКОТУРИЗМІ

Мета: ознайомитись із основними поняттями прямого екоменеджменту, його видами і формами, особливостями його організації.

Час: 4 години.

Запитання до семінару:

1. Основні поняття прямого екоменеджменту, зокрема «антропогенне навантаження», «допустиме рекреаційне навантаження», «рекреаційна ємність».
2. Методика розрахунку рекреаційної ємності для різного типу природно-територіальних комплексів.
3. Нормативні показники антропогенного навантаження для різного типу природних територій.
4. Нормування антропогенного навантаження в межах природоохоронних об'єктів. Рекреаційне зонування.

5. Використання спеціальних технологій, які зменшують забруднення навколишнього середовища під час здійснення екоподорожей.

6. Нормативно-правова база екотуризму в Україні. Штрафні санкції за забруднення природних рекреаційних територій.

Завдання 1. Розробити власний варіант штрафних санкцій за забруднення природних рекреаційних територій, продумати механізм підвищення ефективності дотримання екологічного законодавства і розподілу коштів, отриманих від забруднення навколишнього середовища. Порівняти «гіпотетичні» штрафні санкції, механізми дотримання екологічного законодавства і розподілу коштів із існуючими в Україні.

Рекомендована література:

[10-11, 23, 30, 34, 50, 53, 66].

Заняття № 6

ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА І ВИХОВАННЯ

Мета: розглянути базові принципи екологічної освіти, основні форми екологічної освіти та виховання.

Час: 4 години.

Запитання до семінару:

1. Базові принципи екологічної освіти. Правила поведінки в природі.

2. Основні форми екологічної освіти та виховання. Візит-центри.

3. Поняття «екостежка». Методика розробки екостежок. Екологічна стежка «Плавні Нижнього Дніпра».

4. Туристичний гурток. Програма туристичного гуртка (запропонувати один варіант програми).

Завдання 1. Скласти «Пам'ятку екотуриста» (в електронному варіанті), для подорожуючого, який планує відпочивати: 1) на березі водойми (річки, озера, моря); 2) в гірській місцевості; 3) в лісі; 4) в одному з об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ) України, пам'ятку бажано розпочати з цитати,

спрямованої на агітацію захисту природи, в тексті вказати які природоохоронні та етичні аспекти заборонено порушувати в цих місцевостях (не менше 10 аспектів). Номер варіанту для вибору місцевості співпадає із номером студента в журналі академічної групи.

Завдання 2. Ознайомитись із діяльністю одного із туристичних клубів України (додаток А), розкрити основні досягнення клубу, окреслити перспективи і корисну інформацію, із якою можна ознайомитись на сайті. Номер варіанту для вибору турклубу співпадає із номером студента в журналі академічної групи.

Рекомендована література:

[6-7, 14, 20, 24, 31, 33, 36, 52, 54, 66].

Заняття № 7

ТУРИСТИЧНІ ПОХОДИ І ЕКСПЕДИЦІЇ ЯК ФОРМИ НЕПРЯМОГО ЕКОМЕНЕДЖМЕНТУ

Мета: розглянути поняття «похід» і «експедиція», методика їх розробки, сформувати практичні навички по розробці туристичних походів і експедицій екологічного спрямування.

Час: 14 годин.

Запитання до семінару:

1. Співвідношення понять «екскурсія», «експедиція», «похід». Нормативно-правова база, необхідна для розробки туристичної подорожі.
2. Керівні посади в спортивно-оздоровчому туризмі і умови їх отримання.
3. Техніка подолання природних перешкод.
4. Використання GPS-навігаторів при орієнтуванні на маршруті.
5. Методика розробки туристичної експедиції:
  - а) визначення мети походу, теми і вибір району, часу та маршруту походу в залежності від віку і туристського досвіду учасників групи.

б) психологічні аспекти підбору групи. Розподіл обов'язків.

в) збір відомостей про район походу. Розробка маршруту, календарного плану (в тому числі підготовка картографічного матеріалу). Особливості розробки аварійних варіантів маршруту.

г) підготовка і затвердження маршрутних документів в маршрутно-кваліфікаційній комісії ((МКК), за необхідності).

д) вибір засобів пересування. Підбір групового і індивідуального спорядження, ремонтного набору.

е) превентивні заходи по забезпеченню безпеки туристичної подорожі. Підготовка медичного забезпечення походу, комплектування медаптечки.

ж) підбір продуктів харчування і розробка меню.

з) визначення тактики і техніки ведення походу. Орієнтування на маршруті..

к) підготовка до організації бівачу і екологічні вимоги до нього.

л) планування туристично-краєзнавчої роботи.

м) планування культурно-масової роботи.

н) складання кошторису експедиції.

о) обробка результатів експедиції, звіт та його затвердження.

Завдання 1. Ознайомитись із «Правилами організації та проведення туристичних подорожей з учнівською та студентською молоддю», вміти сформулювати:

- вимоги до формування туристських груп та учасників туристсько-спортивних походів, до керівника туристської групи,

- основні повноваження адміністрації навчальних закладів, яка здійснює туристські подорожі, обов'язки і права керівника та заступника керівника туристської групи, учасника туристської подорожі,

- вимоги до оформлення маршрутної документації для проведення туристських подорожей з активними способами пересування.

Завдання 2. Ознайомитись із переліком класифікованих туристських спортивних маршрутів України, затверджених постановою Президії Федерації

спортивного туризму України від 8 грудня 2001 р. Обрати декілька варіантів маршрутів, вміти показати їх.

Завдання 3. Ознайомитись із рекомендаціями щодо складання звіту про туристсько-спортивний похід учнівської та студентської молоді, затверджені директором українського державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді.

Завдання 4. Розробити перелік завдань і форм контролю туристично-краєзнавчої роботи для кожного дня походу для однієї із краєзнавчих посад Вашої майбутньої експедиції (завдання № 7) : 1) історик, 2) економгеограф, 3) літературознавець, 4) мистецтвознавець, 5) етнограф, 6) ботанік, 7) зоолог, 8) геолог, 9) гідролог, 10) метеоролог, 11) еколог. Номер варіанту для вибору посади співпадає із номером студента в журналі академічної групи. Заповнити таблицю 2, в якій наведено декілька зразків завдань.

Таблиця 2

Перелік завдань і форм контролю туристично-краєзнавчої роботи

Завдання	Методичні вказівки для підготовки до виконання завдання, необхідні прилади	Відповідальні за підготовку до виконання завдання	Форма контролю для туристичної групи
ознайомитись із ареалом поширення сосни кримської і/або звичайної, дати опис кожного з видів, назвати їх спільні і відмінні риси, способи практичного використання	підготувати доповідь про сосну кримську і звичайну	ботанік	опис кожного з видів, їх спільних і відмінних рис, способів практичного використання у щоденнику, практичні навички.

скласти характеристику об'єктів природно-заповідного фонду Херсонської області, зокрема даного об'єкта, порівняти даний ареал сосни кримської або звичайної із аналогічним найбільшим і/ або найстарішим ареалом Херсонської області	характеристика об'єктів природно-заповідного фонду Херсонської області	еколог	характеристика об'єктів природно-заповідного фонду Херсонської області, висновки щодо порівняння у щоденнику
--	--	--------	--

Завдання 5. Скласти електронний варіант групового і індивідуального спорядження для експедиції (відповідно до пори року Вашої майбутньої експедиції (завдання № 7)). Користуючись даними Інтернет-магазинів скласти приблизний кошторис даного спорядження.

Завдання 6. Скласти перелік культурно-масових заходів походу, здійснити підготовчу роботу до одного з них, описати технічні моменти (необхідний інвентар) і інформаційне наповнення.

Завдання 7. Використовуючи набуті теоретичні знання, розробити електронний варіант місцевої туристської експедиції екологічного спрямування (одна експедиція для групи). Для цього об'єднатись у групи по 3-5 студентів на добровільних засадах (учасників групи погодити із викладачем).

Рекомендована література:

[1, 4-5, 12, 15, 19, 21, 28, 32, 35, 38-41, 46-47, 55-69].

ДОДАТКИ

Додаток А

Веб-сторінки туристських клубів України

1. Турклуб «Робінзон» (Цюрупинськ) – www.robinzon.ks.ua – дитячо-родинний клуб; карти походів, описи маршрутів.
2. «Романтик» (Одеса) – romantik.odessa.ua – пішохідний, гірський, водний, спелеотуризм; звіти, фотографії, посилання на інші туристські сайти.
3. Вінницький туристсько-спортивний союз – www.vtss.vinriitsa.com – проведення спортивних туристських походів, змагань із спортивного туризму, альпінізму, екстремальні крос-походи.
4. Тернопільський обласний спортивно-туристський клуб – www.tourclub.com.ua – водний, пішохідний, лижний, спелеотуризм; семінари.
5. Клуб спортивного туризму і орієнтування «Архар» (Донецьк) – designroom.h10.ru/arhar – робота клубу, змагання зі спортивного орієнтування.
6. Турклуб «Пілігрим» (Донецьк) – www.waterpilgrim.narod.ru – водний туризм на байдарках і катамаранах; описи походів.
7. Харківський обласний туристсько-спортивний союз – www.xotcc.netfirms.com – історія розвитку туризму в Харкові, зльоти, змагання, звіти.
8. Молодіжний клуб «Атмосфера» (Київ) – www.klub-atmosfera.narod.ru – описи маршрутів, фотографії, етнофестивалі, психологічні тренінги.
9. Спортивно-туристський клуб «4 сторони» (Київ) – 4storony.kiev.ua – організація водних походів та семінарів.
10. Турклуб «Крокус» (Київ) – krokus.org.ua – маршрути, звіти про походи, статті, нормативні документи ФСТУ.
11. Турклуб «Мангуп» (Київ) – travel.org.ua – сайт молодіжного турклубу «Мангуп», карти, походи, спорядження.
12. Турклуб КПІ «Глобус» (Київ) – www.turclub.ntu-kpi.kiev.ua – техніка туризму, орієнтування та виживання; походи по Україні, Кавказу, інших регіонах Європи та Азії; спорядження, бібліотека, посилання на туристичні сайти; нормативні документи: правила, бланки.

ЗАЛКОВІ ПИТАННЯ З КУРСУ «ГЕОЕКОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ТУРИЗМУ»

1. Співвідношення понять і термінів «екотуризм», «природний туризм», «зелений сільський туризм» «м'який туризм», «відповідальний туризм», «стійкий (сталий) туризм» тощо.
2. Основні принципи, функції та завдання екологічного туризму. Види екологічного туризму. Історія розвитку екотуризму в світі.
3. Історія розвитку екотуризму в Україні.
4. Міжнародний досвід організації екотуризму. Екологічні курорти і екологічні парки світу.
5. Міжнародні організації, програми, акції, спрямовані на розвиток екотуризму. Діяльність Міжнародного товариства екотуризму.
6. Програма «Agenda 21 for travel and tourism industry» (Порядок денний 21 для індустрії подорожей і туризму, 1996).
7. Негативний вплив туризму на природні комплекси. Рекреаційна дигресія.
8. Науково-методичні основи менеджменту екологічного туризму. Основні види і форми екологічного менеджменту.
9. Екологічний менеджмент в Україні: недоліки і перспективи. Інноваційні основи менеджменту екологічного туризму.
10. Розробка територіальної організаційної стратегії, спрямованої на розвиток індустрії екотуризму.
11. Державна політика в галузі створення нормативно-правової бази в галузі екотуризму.
12. Теоретико-методологічні та практичні засади екологічного геомаркетингу.
13. Порівняльний аналіз природно-заповідного фонду Херсонської області і України.
14. Біосферні заповідники Херсонської області.

15. Національні природні парки Херсонщини.
16. Заказники Херсонської області.
17. Пам'ятки природи Херсонщини.
18. Дендрологічні парки і парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва Херсонської області.
19. Заповідні урочища Херсонщини.
20. Основні поняття прямого екоменеджменту, зокрема «антропогенне навантаження», «допустиме рекреаційне навантаження», «рекреаційна ємність».
21. Методика розрахунку рекреаційної ємності для різного типу природно-територіальних комплексів.
22. Нормативні показники антропогенного навантаження для різного типу природних територій.
23. Нормування антропогенного навантаження в межах природоохоронних об'єктів. Рекреаційне зонування.
24. Використання спеціальних технологій, які зменшують забруднення навколишнього середовища під час здійснення екоподорожей.
25. Нормативно-правова база екотуризму в Україні. Штрафні санкції за забруднення природних рекреаційних територій.
26. Базові принципи екологічної освіти. Правила поведінки в природі.
27. Основні форми екологічної освіти та виховання. Візит-центри.
28. Поняття «екостежка». Методика розробки екостежок. Екологічна стежка «Плавні Нижнього Дніпра».
29. Туристичний гурток. Програма туристичного гуртка (запропонувати один варіант програми).
30. Діяльність одного із туристичних клубів України.

31. Співвідношення понять «екскурсія», «експедиція», «похід». Нормативно-правова база, необхідна для розробки туристичної подорожі.
32. Керівні посади в спортивно-оздоровчому туризмі і умови їх отримання.
33. Техніка подолання природних перешкод. Використання GPS-навігаторів при орієнтуванні на маршруті.
34. Методика розробки туристичної експедиції. Визначення мети походу, теми і вибір району, часу та маршруту походу в залежності від віку і туристського досвіду учасників групи. Психологічні аспекти підбору групи. Розподіл обов'язків.
35. Методика розробки туристичної експедиції. Збір відомостей про район походу. Розробка маршруту, календарного плану (в тому числі підготовка картографічного матеріалу). Особливості розробки аварійних варіантів маршруту. Підготовка і затвердження маршрутних документів в маршрутно-кваліфікаційній комісії ((МКК), за необхідності).
36. Методика розробки туристичної експедиції. Вибір засобів пересування. Підбір групового і індивідуального спорядження, ремонтного набору.
37. Методика розробки туристичної експедиції. Превентивні заходи по забезпеченню безпеки туристичної подорожі. Підготовка медичного забезпечення походу, комплектування медаптечки.
38. Методика розробки туристичної експедиції. Підбір продуктів харчування і розробка меню.
39. Методика розробки туристичної експедиції. Визначення тактики і техніки ведення походу. Орієнтування на маршруті.
40. Методика розробки туристичної експедиції. Підготовка до організації біваку і екологічні вимоги до нього.
41. Методика розробки туристичної експедиції. Планування туристично-краєзнавчої роботи.

42. Методика розробки туристичної експедиції. Планування культурно-масової роботи.

43. Методика розробки туристичної експедиції. Складання кошторису експедиції.

44. Обробка результатів експедиції, звіт та його затвердження. Рекомендації щодо складання звіту про туристсько-спортивний похід учнівської та студентської молоді, затверджені директором українського державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді.

45. Основні положення Правил організації та проведення туристичних подорожей з учнівською та студентською молоддю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бардин К. В. Азбука туризма: (О технике пешеходных путешествий). Пособие для учителей, руководителей турист. походов сокольниками. 2-е изд., испр. и доп. – М.: Просвещение, 1981. – 205 с., ил.*
2. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України : методологія та методика аналізу, термінологія, районування / О. О. Бейдик. – К, 2001. – 395 с.
3. Бойко М. Ф. Екологія Херсонщини / М. Ф. Бойко, С. Г. Чорний. – Херсон : Терра, 2001. – 210 с.
4. Бойко М. Ф. Растительный мир Херсонской области : Науч. – попул. очерк / М. Ф. Бойко, Н. В. Москов, В. И. Тихонов. – Симферополь : Таврия, 1987. – 144 с.
5. Бондаренко С. Шкільні краєзнавчі екскурсії / С. Бондаренко // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2009. – № 8. – С.11-18.
6. Борейко В.Е. Прорыв в экологическую этику / В.Е. Борейко. –К. : Киевский эколого-культурный центр, 2001. – 204 с.
7. Борейко В.Е. Введение в природоохранную эстетику / В. Е. Борейко. – К. : Киевский эколого-культурный центр, 1997. – 96 с.
8. Борисов В.А. Охраняемые природные территории мира : национальные парки, заповедники, резерваты / В.А. Борисов, Л.С. Белоусова, А.А. Винокуров. – Справочник. – Агропромиздат, 1985. – 310 с.
9. Бочкарева Т.В. Экотуризм : анализ существующего международного опыта / Т. В. Бочкарева // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://tourlib.net/statti_tourism/bochkareva.htm.
10. Ващенко Н. П. Проблеми розвитку туризму в національних природних парках України // Заповідна справа в Україні. – 1999. – Канів. – 187 с.
11. Внукова Н. Туристський кластер Єврорегіону «Слобожанщина». / Н. Внукова // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2009. - № 16. – С.4-5.*
12. Грабовський Ю.А. Спортивний туризм: Навч. пос. для студентів ВНЗ фізич. вих. І спорту. /Ю. А. Грабовський, О.В. Скалій. – Тернопіль - Херсон. ТНПУ, 2007. – 302 с.*

13. Дмитрук О. Ю. Екологічний туризм : сучасні концепції менеджменту і маркетингу : навч. пос. / О. Ю. Дмитрук. – К. : Альтерпрес, 2004. – 192 с.
14. Екологічна стежка (методика, організація, характеристика модельної стежки «Лісники») / Я. Т. Дідух, В. М. Єрмоленко, О.Т.Крижанівська та ін. – К., 2000. – 76 с.
15. Емельянов Б. В. В помощь экскурсоводу / Б. В. Емельянов. – М., Профиздат, 1976. – 112 с.
16. Закон України «Про природно-заповідний фонд України». // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 34.
17. Заповідна справа. Перелік територій та об'єктів природно-заповідного фонду Херсонської області // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ecology.ks.ua/index.php?module=page&id=135>.
18. Інформація щодо природно-заповідного фонду станом на 01.11.2011 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.menr.gov.ua/content/article/9216>.
19. Карманный справочник туриста/ автор сост. Ю.А. Штюмер. – 2-е изд., с измен. и доп. М.: Профиздат, 1982. – 224 с. с ил.*
20. Касатова К. Пішохідний туризм (Програма профільного курсу 11-й клас). / К. Касатова // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2009. - № 20. – С.22-23.*
21. Колотуха О. Оцінка туристських спортивних маршрутів України. / О. Колотуха // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2009. - № 8. – С. 7-10.*
22. Корбут Г. Можливості екологічного туризму. / Корбут Г., Вискушенко А. Памірський М., Свеста Т., Козловський О. // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2009. - № 12. – С.7-10.*
23. Костюшин В.А. Воздействие рекреации на живую природу // НэцУ, Институт зоологии им. И.И. Шмальгаузена. – 1997. – 41 с.
24. Краєзнавство і туризм: освіта, виховання, стиль життя: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (9 – 11 листопада 2000 р. м. Херсон). – К.: Вид-во ТОВ «Карбон ЛТД», 2000. – 255 с.*

25. Кусков А. С. Особенности российской практики организации экологических и эколого-культурных туров / А. С. Кусков, Е. И. Арсеньева // Проблемы социального управления: Межвузовский сборник научных трудов. – Саратов : СГСЭУ, 2005. – Вып. 4. – С. 7-19.

26. Любіцева О. О., Туристичні ресурси України : навч. посібник / О. О. Любіцева, Є. В. Панкова, В. І. Стафійчук. – К. : Альтерпрес, 2007. – 369 с. : іл., картосхеми.

27. Любіцева О. О. До питання термінології в туризмі / О. О. Любіцева // Географія та туризм: Наук. зб. / [Ред. кол.: Я. Б. Олійник (відп. ред.) та ін.] – К.: Альтерпрес, 2010. – Вип. 3. – С. 7-10.

28. Машкова О.В. Перспективні види і форми екотуризму на Херсонщині /О.В.Машкова// Чисте місто. Чиста ріка. Чиста планета : матеріали 4-го міжнародного екологічного форуму 13-14 вересня 2012 р. – Херсон, 2012. – С. 51-53.

29. Машкова О.В. Экологический туризм: аспекты понятийно-терминологического аппарата /О.В.Машкова, Д.С.Мальчикова// Ученые записки Таврического национального университета им. В.И.Вернадского. Серия: География. – 2010. – Т.23(62). □ №3. – С.352□355.

30. Методичні рекомендації щодо складання письмового звіту про спортивний туристський похід для участі в Чемпіонаті України зі спортивних туристських походів учнівської та студентської молоді // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://on2.docdat.com/docs/279/index-56515.html>.

31. Моралеева Н., Ледовских Е. Экологический туризм в России // Охрана дикой природы. - № 3 (22). - 2001. – С. 30 – 34.

32. Научно-прикладные основы создания природного национального парка «Таврида» и Большой эколого-этнографической тропы в Крыму/ Приложение к научно-практическому дискуссионно-аналитическому сборнику «Вопросы развития Крыма»/ - Симферополь, «Сонат» 2000. – 104 с., ил.*

33. Озерчук В. Спортивний туризм. Програми гуртка. / В. Озерчук // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2009. - № 12. – С.17-22.*

34. Озерчук В. Школа безпеки та виживання в 120 питаннях, відповідях та порадах. / В. Озерчук // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2009. - № 24 . С. 17-24.*
35. Паспорт на екологічну стежку «Трихати» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.trixati.org.ua/articles/pasport-na-ekologichnu-stegku>.
36. Петриківський В.Л. Туристичне краєзнавство: Навч. посібник для студентів ВНЗ/ В.Л Петриківський, М.Й. Рутинський; за ред. Ф.Д. Заставного. 2-ге вид. випр. – К.: Знання, 2008. – 575 с.*
37. Пилипенко І. О. Географія Херсонщини : навч. посібник / І. О. Пилипенко , Д. С. Мальчикова, С. Л. Єрмакова та інші. – Херсон : ПП Вишемирський В. С., 2007. – 221 с.
38. Плавні Нижнього Дніпра // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.artkavun.kherson.ua/gallery-ekologicheskaja_kultura-1.htm.
39. Попович С., Стеценко М. Природно-заповідний фонд // Розбудова екомережі України. – К., 1999. – 230 с.
40. Попчиковский В.Ю. Организация и проведение туристских походов / В. Ю. Попчиковский. – М. Профиздат. 1987. – 224 с.*
41. Правила проведення туристських подорожей з учнівською і студентською молоддю України. Наказ Міністерства України № 96 від 06. 04. 1999р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0320-99>.
42. Природа Херсонської області. Фізико-географічний нарис / [Відп. ред. М. Ф. Бойко]. – Київ : Фітосоціоцентр, 1998. – 120 с.
43. Путешествие по Херсонщине : энциклопедия-путеводитель / [общ. ред. Ольга Алеферко]. – Херсон : Наддніпряночка, 2008. – 300 с., 1000 ил.
44. Русев И.Т. Основы экотуризма / И. Т. Русев. – Одесса. КП ОГТ, 2004. - 294 с.
45. Рутинський М. Й. Зелений туризм / М. Рутинський, Ю. Зінько. – К. : Знання, 2008. – 271 с.

46. Серебрий В. Туризм і сталий розвиток прикордонних територій. / В. Серебрий // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2009. - № 16. – С.3.*
47. Смаль В. Туризм і сталий розвиток / В. Смаль, І. Смаль // Вісник Львівського ун-ту. Серія географічна. – 2005. – Вип. 32. – С. 163 – 173.
48. Соколов В. Чим відрізняється гірський туризм від пішохідного. / В. Соколов // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2009. - № 8. – С.23-24.*
49. Соловьев М. С. Практические работы учащихся во время геоэкологических экскурсий и походов. / М. С. Соловьев // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2009. - № 21-23. – С.72.*
50. Устойчивое развитие туризма : пособие для специалистов по местному планированию. – ВТО, Мадрид. – 1993. – 152 с.
51. Федорченко В.К. Історія туризму в Україні : Навч. пос. для студ. ВНЗ. / В. К. Федорченко, Т. А. Дьорова, Л. Я. Чеховська, Р.Р. Сіренко. – Львів : Вид. центр АНУ ім. І. Франка, 2007. -172 с.*
52. Філончук З. Екскурсія «Заповідні місця України». / З. Філончук // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2009. - № 16. – С.23-24.*
53. Храбовченко В.В. Экологический туризм / В.В. Храбовченко. – М : Финансы и статистика, 2003. – 208 с.
54. Чиждова В.П, Учебные тропы природы / В. П. Чиждова, А. В. Добров, А. Н. Захлебный. –М.: Агропромиздат, 1989. – 159 с.
55. Чиждова В.П. Туристы в заповедниках // Охрана дикой природы. - № 3. (22) – 2001. – С. 35 – 38.
56. Шелегеда В. Еколого-краєзнавча діяльність (Мотивація участі дітей). / В. Шелегеда //Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2009. - № 20 . С. 11-12.*
57. Шипко Н. Байдарковий похід по р. Снов. / Н. Шипко // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2009. - № 16. С.19-20.*
58. [http:// www.eco.ks.ua](http://www.eco.ks.ua)
59. <http://www.artkavun.kherson.ua>
60. <http://www.ecotourism.org>
61. <http://www.fst.ks.ua>

62. <http://www.fstu.org.ua>
63. <http://www.greentour.com.ua>
64. <http://www.karabin.com.ua>
65. <http://www.mycity.kherson.ua>
66. <http://www.stejka.com>
67. <http://www.tourism.gov.ua>
68. <http://www.tourlib.net>
69. <http://www.turbiz.turistua.com>
70. <http://www.turmir.com>
71. <http://www.ukrmandry.com.ua>
72. <http://www.unwto.org>

* - літературне джерело є в наявності у бібліотеці ХДУ;